
Ázsiai kiskirályok és a víztükör. Tanulmányok a kelet-ázsiai történelemből

A kínai Cseng (Zheng) család története kezdetben nem tűnt másnak, mint a környékbeli családoké: a dél-kínai tengeren kereskedelmet folytató, olykor csempészésre vetemedő személyek igyekeztek hívek maradni uralkodójukhoz, és nem támogatták az ellenük való lázadást. A nagy hagyománnyal bíró klántörténetek (családtörténetek) tele vannak olyan információkkal, amik a XVI–XVII. századi kereskedelem, kalózkodás és uralkodóval szembeni feltétlen tisztelet témáit érintik. A *Tonio Andrade* és *Xing Hang* által szerkesztett tanulmánykötet azonban sokkal szélesebb körben vizsgálja az eseményeket, mint ahogyan korábban eddig tették.

A dél-kínai vizek területén több família versengett a kereskedelmi dominanciáért. Az államhatalom gyengülésével párhuzamosan megerősödő partikuláris hatalomgyakorlás ilyen, rokoni szálakon alapuló kalóztársaságok kezébe került. A Cseng-társaságot több tényező együttállása segíthette hatalomhoz: először is rendelkezett saját zsoldos csapatokkal, családi kapcsolatain keresztül több kikötőt uralt, így a kereskedelmet is. A japán felmenőkkel rendelkező Csenggong (aki európai forrásokban Koxinga néven szerepel), több kapcsolatot tartott fent a térség európai nagyhatalmaival: a portugálokkal Makaón, illetve a hollandokkal a Malaka-szoros területén. Természetesen a fenti jellemzők együttléte sem garantálhatta a teljes győzelmet: katonai szövetségesekre, fegyverekre és szerencsére volt szükség a hatalmon megszerzésére és megtartására.

Felmerülhet természetesen a kérdés, hogy mennyiben tekinthető újdonságnak e térség ilyen fajta vizsgálata. Európai szemmel nézve szinte azonnal észrevehető a párhuzam *Fernand Braudel* munkájával, aki a „földközi” részeket vizsgálva jutott felfedezéseire. A szerkesztők azonban más utat javasolnak. Véleményük szerint a térség egyediségét csakis a helyi források feldolgozásával érthetjük meg és nem egyedül az európai utazók, kereskedők leírásainak olvasásával. Bár utóbbiak közül sok még mindig kihalhatatlanul hever a levéltárak polcain, azonban ezek egyoldalúsága torz képet

alkothat a térség egészéről. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a XVII. századi Kína ellen az európai tengeri hatalmak még nem tudták felvenni a versenyt sem katonailag, sem kereskedelmileg. Erre kitűnő bizonyíték Formóza (Tajvan) szigetének meghódoltatása 1661-ben, ahol az európai haditechnika egy részeges német tiszt hathatós közreműködésével végül vereséget szenvedett Koxinga seregeivel szemben.

A tizenhat tanulmány egységét tekintve a fentiek alapján mondható a Cseng-család történetének is, hiszen az ő életükön keresztül vizsgálhatjuk meg a Távol-Kelet (Kína–Japán–Fülöp-szigetek háromszögbeli) kereskedelmét, háborúit, külföldi intervencióit és hódításait egyaránt. Az ismertebb földrajzi és kereskedelmi régiókkal (Földközi-tenger térsége, Atlanti-térség, Indiai-óceáni világ) ellentétben a kötet által vizsgált térség nem kapott még akkora publicitást. Az összehasonlítást így csakis olyan fogalmakkal kezdhették meg: mint a földköziség (Braudel hatása), az indiai világ egyik szegmense (részbe egy nagyobb egésznek), vagy egyszerűen csak a fűszerkereskedelem egyik állomása. Valójában a szerkesztők hangsúlyozzák a térség különleges voltát: a Kelet- és Dél-kínai-tengertől a Malaka-szorosig tartó háromszög kivételes viszonyokkal rendelkezett, aminek okai maga a kínai császárság nagysága és időtállósága voltak. Egyik ilyen szegmense a tengeri tiltások tömege: a Ming (kínai) - Csoszon (koreai) és Tokugawa (japán) „bezárkózás” ellenére a térség mindig is élénk kereskedelmet folytatott, olykor legális úton, másszor pedig csempészek révén. Ebbe a térségbe érkeztek meg az európai tengeri hatalmak is, ahogyan azt Tonio Andrade egy korábbi művében már bemutatta.¹

A régió történetének egyik legszignifikánsabb időszakát a fent említett Cseng-dinasztia „uralkodása” (az 1630-as évek közepétől 1683-ig) jelentette, amikor is a dél-kínai Fucsien (Fujian) tartomány kalózzai irányították. Maga a kalózkodás mint foglalkozás nem ismeretlen az európai olvasók számára sem: elegendő itt Francis Drake tevékenységére gondolnunk. A tengeri haramiák (kalózkodók) jogi állása nem volt egységes az európai vizeken sem – és ugyanez volt a jellemző a dél-kínai térségben is. Csoportjukat egyszerűen csak „japán kalózkodóknak” (kínai nyelven wokou) nevezték annak ellenére, hogy őket csak a foglalkozásuk (kereskedelem, csempészet) kötötte össze. Az összefoglaló kategorizálásba minden olyan egyént beleértettek, akik valamilyen állammal szemben folytatták tevékenységüket. E leegyszerűsítés azonban nem állja meg a helyét: a „japán kalózkodók” hajói sokkal inkább

1 Gigászok harca újraértelmezve – avagy történet a szunnyadó kínai sárkányról: Tonio Andrade: *The Gunpowder Age. China, Military Innovation and the Rise of the West in World History*. Klió, 26. (2017), (4), 57–60.

tűntek multikulturális vállalkozásnak, mintsem távol-keleti dzsunkáknak. Ezek többségét nyugati (spanyol, portugál vagy holland) ágyúkkal szerelték fel; katonái japán fegyverzettel rendelkeztek, köztük pedig több európai tüzefegyveres zsoldos is volt. *Robert J. Antony* tanulmányában a Tonkini-öböl példáján mutatja be, hogy a kalózkodást a vietnami vizekre először a mandzsuk elől menekülő kínaiak hozták el. Az emigráns kínaiak hatására itt is kisebb társaságok jöttek létre, élükön hatalmas kalózvezérekkel, akiket mai szóval élve csak maffiafőnököknek nevezhetnénk. Ez a sztereotipizálás nemcsak a kínai forrásokban élt, hanem a szomszéd koreai államban is így nevezték a partokat végigrabló fosztogatókat. Riasztó hírükkal ellentétben azonban ők felügyelték a nagyobb államok (Kína, Japán, Korea) közötti kereskedelmet, illetve a diplomáciai szolgálatokat is támogatták. Önállóan működő proto-társaságokként működtek, az uralkodóknak ajándékokat és követeket kellett küldeniük a kalóztársaságok vezetőihez, hogy védelmet vehessenek tőlük más bandákkal szemben. A törvényen kívüliséget maguk is előszeretettel propagálták, hogy a félelem miatt többen csatlakozzanak hozzájuk és fizessenek adót. Az 1660-as években az újonnan berendezkedő mandzsuk uralmuk során szinte az egész Fucsien tartományt felperzselték, az új határokkal egy család évszázados munkáját tették semmissé. A felégetett partvidékeken őket deportálták, a helyüket pedig az udvarhoz hű csapatok foglalták el. Így a XVII. század végére a dél-kínai kalózkodás a végéhez közeledett: a Cseng-család uralmát Tajvan 1683-as elfoglalása szüntette meg, ahol a mandzsuk-holland közös flotta megadásra szólította fel Koxinga unokáját (Zheng Keshuang). A hollandok által kiépített gyarmati központot elfoglalása után a mandzsuk fel is ajánlották a Holland Kelet-Indiai Társaság számára, de azok már nem voltak érdekeltek az újbóli használatbavételében.

Koxinga képe a XX. században is aktuális maradt, különösen a negyvenes években bekövetkező változások idején. Felmerült a kérdés, hogy egy kínai apától és valószínűleg japán anyától származó kalózvezér milyen képet nyújthatott a magát igazi kínai köztársaságként aposztrofáló Tajvanon. Az európaiak 1661-es legyőzése után Koxingát nemzeti hősként tisztelték, aki szembeszállt a gyarmatosítókkal, és megmentve saját igazát, függetlenedni tudott. Valójában Koxinga identitását több tényező is táplálja a fentiekén kívül: lojalista Mingként harcolt az országra törő mandzsuk ellen a Mingek hatalmának helyreállításáért (innen eredhet a „jó ügyért” harcoló lázadó képe); az ember, aki harcolt a kínai-japán befolyás ellen (ez a XX. századra vált relevánssá). Ebben az időszakban jelentek meg olyan munkák, melyek a gyerekek és a fiatal felnőttek számára mutatják be az értelmezési lehetőségeket, képregényes és beszédes formában.

A kínai szereplők mellett fontos kiemelni Japán szerepét a térség történelmében, különösen a Csengek és Tokugawák kapcsolatát. *Patrizia Carioti* írásában megismerhetjük az ominózus forrásokat, amelyek többsége gazdasági ügyeket ölelt fel. A levelek többségét a korábban említett Koxinga írta, aki a források alapján maga is japán származású volt anyai részről (egyesek szerint itt is született). Az interperszonális kapcsolatok pedig nagyban hozzájárultak a későbbi Cseng-klán és a japánok közötti együttműködéshez, mint például az európaiak (egészen pontosan spanyolok) által uralt Manila elleni katonai akció keretében. A kalózkodást nem támogathatta egy kormányzat sem, hiszen az ilyen cselekedetek többnyire szembementek az államot vezetőik politikai akaratával, külpolitikai céljaival és egyezségeivel. A Tokugawák időszakában (1603–1867) kereskedelmi partnerből döntőbírává is előreléphetek, ahogyan azt *Adam Chulow* tanulmányából megtudhatjuk. A Holland Kelet-indiai Társaság egyik hajója elfogta Koxinga egyik dzsun-káját, amiért utóbbi kártérítést követelt a japán hatóságoknál Nagaszakiban. Külső szemlélő számára ez a felállás cseppet nem érthető, hiszen két kereskedelmi társaság vitáját egy harmadik, idegen hatalom kívánta rendezni. Ami a hollandok számára jelentős, az maga az ítélet volt: e szerint vissza kellett szolgáltatniuk a hajót és kártérítést kellett fizetniük Koxingának. Az ítélet magyarázatként több tényező is felmerülhet: egyesek szerint a japánok nem kívánták megzavarni a Csengekkel való kapcsolatukat (a Kína felé irányuló kereskedelem több mint 90%-át ők hajtották végre); mások szerint a japán hatóságok így kívántak törleszteni a VOC-nak, akik a portugál–holland háborúk során többször raboltak ki japán hajókat.

A tanulmánykötet a fenti főbb vizsgálati pontok mellett számos kiegészítő és egyben felvilágosító cikket is tartalmaz. Az európai olvasók számára egzotikusnak és különlegesnek tartott kelet-ázsiai régióban hasonlóan dinamikus és változó tengeri kapcsolatokat találhatunk, mint a már jobban ismert európai (földközi-tengeri) és atlanti régiókban. A kereskedelem legális és szürke zónái (csempészet; állami engedéllyel vagy magáncélból folytatott kalózkodás) nem európai princípium, hanem a világ több pontján is észlelhető jelenség. Hasonlóan nagy érdeklődésre adhat számot a Csengek uralmának vizsgálata, ami egyszerre tekinthető egy klán történetének; egy partiarchális alapokon működő kereskedelmi társaság leírásának; egy kalózvezér romantikus történetének is, aminek segítségével betekintést nyerhetünk a térség nagy államainak (Kína, Japán) és európai kereskedőinek (portugálok, hollandok, spanyolok) viszonyrendszereibe. A kiadvány végén kiterjedt névmutatót és a kínai karakterek angol nyelvű feloldását találhatjuk, ami segítheti a téma iránt érdeklők tájékozódását. Tanulmánykötetről

lévén szó a hivatkozásokat az egyes tanulmányok végén találhatjuk meg, ami azonban a történetek folyamát több esetben megzavarja és a narratívát újbóli elmondásra kényszeríti. Továbbá meg kell jegyeznünk, ahol az itteni írásokat nem szervezték kisebb egységekbe, ott többször bemutatnak egy adott eseménysorozatot ugyanabból a szempontból. Ez azonban mégsem von le semmit a kiadvány értékéből, hiszen a bevezető tanulmányban meghatározott magasztos célt (a téma beemelését a globális kutatások körébe) elérte. Az itteni szakértők munkáját nézve pedig a továbbiakban több hasonló volumenű kiadvánnyal számolhatunk – és ezzel közelebb hozhatjuk Ázsiát a világhoz.

Tonio Andrade, Xing Hang (szerk.): *Sea rovers, Silver, and Samurai. Maritime East Asia in Global History, 1550–1700.* (Tengeri kalózok, ezüst és samurájok. A tengeri Kelet-Ázsia a globális történelemben, 1550–1700) Universtiy of Hawaii Press, Honolulu. 2016. 386 o. + VII.

Kiss Márton